

میزان اعتیادپذیری دانشجویان و شناسایی افراد مستعد سوء مصرف مواد

پریسا دهکردیان¹، محمود گلزاری²

مقدمه

بررسی‌ها و آمارهای موجود در زمینه سوء مصرف مواد در میان جمعیت جوان دانشگاهی اطلاعات متفاوتی را بدست می‌دهد. بر طبق گزارش سالانه زمینه‌یابی دانشجویان آمریکایی که تحت عنوان نگاهی به آینده چاپ شد (دی جونگ و همکاران 1998) مصرف مواد غیر قانونی در میان دانشجویان در دهه 90 مدام رو به افزایش بوده است و اکثر دانشجویان، مصرف مواد مخدر را خطر جدی تلقی نمی‌کنند. گزارشهای غیر رسمی و شواهد بالینی در دانشگاههای ایران نیز درجاتی از مشکل را در میان دانشجویان نشان می‌دهند. بر اساس نتایج بررسی‌های انجام شده در زمینه شیوع اعتیاد در میان دانشجویان، نسبت آمار دانشجویان معتاد به مصرف مواد با توجه به جمعیت معتاد کشور فراوانی بالایی ندارد و حدود 11 درصد دانشجویان مواد مخدر مصرف می‌کردند (بخشی پور و همکاران، به نقل از مکرری و همکاران، 1382، رامشت، به نقل از دفتر مطالعات فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، 82، 1381). به طور کلی سه روش عرضه، درمان معتادان و فعالیت‌های پیشگیری در جهت کاهش تقاضا اساس برنامه‌های مبارزه با اعتیاد می‌باشد. رویکرد پیشگیری در جهان عمر کوتاه‌تری دارد و از سی سال پیش به تلاش و مبارزه علیه اعتیاد اضافه شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهند که رویکرد پیشگیری نیز می‌بایست، هدف از پیشگیری اولیه، پیشگیری از شروع اختلال است که منجر به کاهش میزان بروز و در نتیجه، کاهش میزان شیوع می‌گردد.

سوران سوانوم، جان مک گیو و لیزا اهرمن (1994) به اعتبار یابی مقیاس‌های سوء مصرف مواد در نمونه ای 308 نفری از دانشجویان دانشگاه محلی بزرگ میانه غربی ایالات متحده پرداختند و مشخص شد که 33 نفر از شرکت کنندگان در پژوهش مستعد اختلال سوء مصرف مواد بودند.

سالو سیرینگاتی و کریستینا استفانیل (1996) در پژوهشی وابستگی به مواد بررسی کردند. نتایج حاکی از سودمندی سه مقیاس در تعیین آزمودنی‌هایی که تاریخچه ای از سوء مصرف مواد داشتند بود. احتمال بالقوه یا واقعی سوء مصرف مواد را می توان از روی نمره‌های بالا در مقیاس خود انگیزختگی و خودپذیری و نمره‌های پایین در مقیاسهای مسوولیت پذیری، خویشن داری، اجتماعی شدن و احساس خوب بودن تعیین کرد (کور تانیزو و همکاران 1975).

586 نفر حدود 11 درصد مواد مخدر مصرف می‌کردند و پس از تریاک، حشیش، شیره و تریاک سوخته شیوع بیشتری در بین دانشجویان داشته و به ترتیب توسط 8/3 درصد، 3/2 2/2 درصد دانشجویان حداقل یک بار مصرف شده است. همراهم و شریف (1375) پرسشنامه روانی کالیفرنیا را در جهت تشخیص‌های اولیه اعتیاد به کار بردند.

محمدی و همکاران (1381) طی مطالعه‌ای برای بررسی میزان گرایش به اعتیاد در افراد بالای 10 سال استان اردبیل سال 1381، 600 نفر از زنان و مردان بالای 10 سال استان اردبیل را به روش نمونه گیری خوشه‌ای سیستماتیک انتخاب و با مصاحبه حضوری مورد بررسی قرار دادند. یافته‌های آنان نشان داد که میزان گرایش به مواد مخدر به‌طور کلی 35/57 درصد بود بیشترین میزان گرایش 54/33 درصد) در گروه سنی 20- 11 سال مشاهده شد.

صرامی (1379) در پژوهش خود، بررسی جامعه‌ی دانش‌آموزی، از نظر پذیرش این افراد خطر ابتلا به اعتیاد 13 درصد، خطر سوء استفاده جنسی 13 درصد، خطر ارتکاب به سایر جرایم 11 درصد، خطر خرید و فروش مواد مخدر 1 درصد و ترکیبی از عوامل فوق 62 درصد بود. یکی از سوالاتی که همواره در دو سه دهه اخیر ذهن متخصصین علوم اجتماعی خصوصاً روانشناسان را به خود جلب کرده است، نحوه شناسایی معتادین و افراد مستعد سوء مصرف اعتیاد است. برخی امید به ساخت ابزارهایی به منظور تشخیص استعداد اعتیاد را دارند و تعدادی وجود شخصیت معتادگونه را انکار کرده اند (اخوت، 1355 ص 84). این نکته نشان از اهتمام محققین به شناسایی افراد مستعد سوء مصرف مواد دارد و با توجه پیشرفتهای علمی حاصله و ساخت ابزارهای معتبر بستر مناسبی برای شناسایی افراد فراهم آمده است.

با توجه به مباحث فوق این پژوهش در پی شناسایی میزان افراد مستعد سوء مصرف مواد در بین دانشجویان و ارتباط آن با جنسیت و گروه آموزشی می باشد.

روش

شرکت کنندگان عبارت است از 520 دانشجوی دختر و پسر از میان کلیه دانشجویان دختر و پسر که در دانشگاههای دولتی تهران در چهار گروه آموزشی پزشکی، هنر، فنی و مهندسی و علوم انسانی شاغل به تحصیل می باشند. نمونه این پژوهش که به روش تصادفی طبقه ای انتخاب شده‌اند. تعداد آزمودنی‌ها در هر یک از مقاطع و گروههای آموزشی با رعایت نسبت‌ها، محاسبه شده است. 35/1 درصد دانشجویان در گروه آموزشی علوم انسانی، 26/4 درصد در گروه آموزشی فنی و مهندسی، 14/9 درصد در گروه آموزشی علوم پزشکی و 14/8 درصد در گروه آموزشی هنر قرار داشتند. همچنین 82/8 درصد دانشجویان پسر و 17/2 درصد دختر بودند. 82 درصد دانشجویان گروه نمونه متأهل، 11/5 درصد مجرد و 1/6 مطلقه بودند. 52/6 درصد گروه نمونه در گروه سنی 17 تا 22 سال، 29/34 درصد گروه نمونه در گروه سنی 23 تا 28 سال، 6/06 درصد گروه نمونه در گروه سنی 29 تا 34 سال، 3/44

درصد گروه نمونه در گروه سنی 35 تا 40 سال، 3/11 درصد گروه نمونه در گروه سنی 41 تا 46 سال، 1/8 درصد گروه نمونه در گروه سنی 47 تا 52 سال، 0/65 درصد گروه نمونه در گروه سنی 53 تا 57 سال قرار داشته و 2/95 نامشخص بود. از لحاظ وضعیت شغلی 78/2 درصد فقط دانشجوی، 4/1 درصد شغل دولتی، 9/7 درصد شغل آزاد و 8 درصد نامشخص بود. 26/6 درصد دانشجویان متولد تهران و بقیه به تناسب متولد سایر استانهای کشور بودند. جدول زیر میانگین و انحراف استاندارد دانشجویان چهار گروه آموزشی را در آزمون نشان می دهد. تحقیق حاضر از نوع توصیفی می‌باشد.

ابزار: برای گردآوری اطلاعات از فرم 60 سوالی پرسشنامه هنجار شده تشخیص افراد در معرض اعتیاد (دهکردیان، 1380) استفاده شد. این آزمون با توجه به مبانی نظری موجود در این زمینه و پژوهش‌های انجام شده در زمینه ریسک فاکتورها و علل اعتیاد ساخته و با جمع آوری نکات مشترک نظریه‌های متعدد در زمینه علل گرایش افراد به مواد اعتیادآور و تبدیل آنها به عامل تهیه شده است. اعتبار محتوایی آزمون با نظر 5 متخصص مورد تایید قرار گرفته است. اعتبار سازه آزمون نیز با روش همسانی درونی به دست آمده و تایید شده است. اعتبار آزمون از طریق کودر ریچاردسون و الفای کرونباخ 88% به دست آمد. شیوه گردآوری داده‌ها، جهت اجرای پژوهش ابتدا تعداد 600 دانشجو بصورت تصادفی از میان جامعه دانشجویان انتخاب شدند و سپس پرسشنامه بین آنها توزیع شد که تعداد 545 پرسشنامه قابل بررسی تشخیص داده شد. در تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده پرسشنامه‌هایی که نمرات دروغ سنخ آنها از میانگین بیشتر بود حذف گردید. قبل از اجرای آزمون به آزمودنی توضیح داده شد که هدف این پرسشنامه بررسی زمینه‌های مستعدکننده سوءمصرف مواد در افراد است و چنانچه فرد تمایل به همکاری نداشت از تکمیل آن خودداری می نمود. تاکید بر محرمانه بودن و جلب اعتماد آزمودنی‌ها در اجرای صحیح آزمون مؤثر بود.

یافته‌ها

در گروه علوم انسانی 13/5 درصد در گروه فنی و مهندسی 9/2 درصد در گروه علوم پزشکی 10/4 درصد و در گروه هنر 11/2 درصد دانشجویان آمادگی سوء مصرف مواد را نشان دادند. نتایج آزمون T مستقل بین دو گروه دانشجویان دختر و پسر (T محاسبه شده برابر 9/479) بیانگر آن است که بین دو گروه دانشجویان دختر و پسر در این آزمون تفاوت معناداری مشاهده می‌شود و دانشجویان پسر نسبت به دختران بیشتر در معرض اعتیاد قرار دارند. نتایج آزمون تحلیل واریانس یکراهه تفاوت معناداری را بین دانشجویان گروههای آموزشی (علوم انسانی، فنی و مهندسی، علوم پزشکی، هنر) نشان داد. استفاده از آزمون تعقیبی شفه به منظور سنجش دقیق اختلاف بین گروه‌ها، تفاوت معناداری بین عملکرد گروه آموزشی علوم انسانی با گروه فنی و مهندسی نشان داد، اما بین عملکرد سایر گروههای آموزشی تفاوت معناداری مشاهده نشد.

بحث و نتیجه گیری

از مهم ترین جنبه‌های یک پژوهش کاربردی تفسیر صحیح یافته‌ها و استدلال در مورد آنها است. بحث در این مورد که چرا چنین نتایجی به دست آمده است، منجر به جوانه زدن فرضیه‌های بیشتری برای پژوهش‌های بعدی خواهد شد. اهتمام به برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد به عنوان یکی از ملزومات اساسی کنترل شیوع اعتیاد در جامعه حایز اهمیت فراوان است. این پیشگیری اولیه (تدابیر جلوگیری از اعتیاد در افراد سالم اجتماع) است. با هدف شناسایی افراد مستعد سوء مصرف مواد در این پژوهش نمونه ای از دانشجویان با استفاده از آزمون تشخیص افراد در معرض اعتیاد مورد بررسی قرار گرفتند. آزمون T مستقل بین دو گروه دانشجویان دختر و پسر نشان داد که بین نمرات دو جنس در این آزمون تفاوت معناداری وجود دارد این نتیجه با نتیجه پژوهش ترقی جاه و نجفی (1387) مطابقت دارد اما با پژوهش کردمیرزا (1378) مغایرت دارد. با توجه به اینکه خرده مقیاس آمادگی اعتیاد که در پژوهش کردمیرزا مورد استفاده قرار گرفته است نتوانسته بین دو گروه (گروهی که به مواد وابسته اند و گروهی که وابستگی ندارند) تفکیک قایل شود می توان این اختلاف را به دلیل ناتوانی خرده مقیاس آمادگی اعتیاد تبیین نمود. از سوی دیگر نگاهی به آمار معتادان به تفکیک جنس نشان می دهد که مردان بسیار بیشتر از زنان به اعتیاد گرایش دارند.

با در نظر گرفتن نقطه برش در گروه علوم انسانی 13/5 درصد، در گروه فنی و مهندسی 9/2 درصد، در گروه علوم پزشکی 10/4 درصد و در گروه هنر 11/2 درصد دانشجویان آمادگی سوء مصرف مواد را نشان دادند. طبق نتیجه پژوهش کرد میرزا در گروه علوم انسانی 11/5 درصد، در گروه فنی و مهندسی 7/2 درصد، در گروه علوم پزشکی 10/2 درصد و در گروه هنر 11/6 درصد آمادگی گرایش به سوء مصرف مواد را نشان دادند.

بین گروه‌های آموزشی مختلف به جز گروه علوم انسانی با گروه فنی و مهندسی تفاوت معنی داری وجود ندارد و این نتیجه با یافته پژوهش کردمیرزا (1378) مطابقت دارد. اما با نتیجه پژوهش ترقی‌جاه و نجفی (1387) مطابقت ندارد. براساس نتایج ترقی جاه و نجفی شیوع مصرف انواع مواد مخدر به‌ترتیب در بین دانشجویان رشته هنر، دانشجویان فنی و مهندسی بیشتر از دانشجویان علوم انسانی و علوم تجربی است.

از محدودیت‌های این پژوهش عدم امکان مقایسه دقیق نتایج پژوهش با سایر پژوهش‌ها به دلیل کاربرد ابزارهای متفاوت است. همچنین محل اجرای این پژوهش تهران است که به دلیل ویژگی‌های فرهنگی امکان تعمیم نتایج به سایر استانها را با محدودیت مواجه می کند.

¹ کارشناس ارشد روان‌سنجی و رئیس گروه بررسی و ارزیابی طرح‌های پژوهشی بنیاد شهید و امور ایثارگران

pdehkordiv@yahoo.com

² دکترای روان‌شناسی و استادیار دانشگاه علامه طباطبائی

پیشنهاد می‌شود برای دستیابی به آمار کامل، این پژوهش در سایر مراکز دانشگاهی کشور اجرا شود. همچنین انجام پژوهش با نمونه‌های بزرگتر می‌تواند به نتایج معتبرتر و مفیدتری بیانجامد.

با انجام این پژوهش که جهت امور غربالگری و در زمینه‌های درمانی، آموزشی و پژوهشی مفید است، می‌توان در پیشگیری از پدیده سوء مصرف مواد و درمان آن موفق‌تر از قبل عمل نمود.

منابع

- اخوت، ولی اله (1355). روان درمانی. تهران: انتشارات پیام.
- بخشی پور رودسری، عباس؛ پیروی، حمید؛ نوکنی، مصطفی؛ استوار، زهره. راهنمای مقدماتی شناخت و پیشگیری از اعتیاد در محیط‌های دانشگاهی، پایگاه اطلاع رسانی مرکز مشاوره وزارت علوم تحقیقات و فن‌آوری.
- ترقی جاه، صدیقه؛ نجفی، محمود. بررسی رابطه‌ی آسیب پذیری در برابر مصرف مواد و در معرض خطر خودکشی بودن با سلامت روانی. چهارمین کنگره بهداشت روانی دانشجویان
- دهکردیان، پریسا (1380). ساخت و هنجاریابی آزمون تشخیص افراد در معرض اعتیاد در بین دانشجویان دانشگاه‌های دولتی تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی
- رامشت، مریم. سخنرانی مندرج در پایگاه اطلاع رسانی کنگره 60
WWW.CONGRESS60.ORG
- کردمیرزا، عزت‌اله (1378). هنجاریابی آزمون (APS) مقیاس آمادگی اعتیاد) به منظور شناسایی افراد مستعد سوء مصرف مواد در بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی
- مهرام، بهروز؛ طالبیان، (1375). پرسشنامه روانی کالیفرنیا (cpi) ابزاری مناسب در جهت تشخیص‌های اولیه اعتیاد، مجموعه مقالات سمینار بررسی مسایل مربوطه به اعتیاد جوانان تبریز.
- Sirigatti, saulo., And stefanile, CRSTINA (۱۹۹۶). NUOVEMISURE PER LO STUDIO DELLA DIPENDEZA DA SOANZE CONLL MMPI^۲:AS MAC. R. BOLLENTTINO DI PSICOLOGIA APPLICATA, ۷, ۲۰.
- SVANM, ORENMC., GREW., OHN. EHRMAN, LIS, (۱۹۹۴). VALIDITY OF THE SUBSTANCE ABUSE SCALE OF THE MMPI.^۲ IN A COLLEGE STUDENT. JOURNAL OF PERSONALITY ASSESSMENT, ۶۲, ۳, ۴۲۷-۴۳۹.